

Ideologie: reprezentare versus realitate socială

Ionel Cioară

Termenul *ideologie* a fost creat în 1804, de către Destutt de Tracy, fiind destinat să denumească o nouă știință, capabilă să ordoneze și să verifice corectitudinea ideilor, însă nu după forma lor (la fel ca logica), ci conform capacitatei lor de reflectare și acțiune asupra socialului. Inițial, termen pozitiv și progresist, ideologia s-a transformat rapid într-un concept, a cărui istorie va fi caracterizată de permanente oscilații între conotațiile pozitive și cele peiorative (negative) și va deveni „cel mai derulant concepție din campul științelor sociale”¹.

Scrierile lui Marx au adus o largă răspândire a conceptului, însă într-o formă depreciativă, acesta asociind ideologia cu idealismul, care ca perspectivă filosofică era disonantă în mod negativ cu materialismul (care presupunea că orice viziune corectă asupra lumii trebuie să fie, într-un fel anume, materialistă); pe de altă parte, ideologia a fost coroborată cu distribuția inegală a resurselor și a puterii în societate, apărând încă odată „suspectă”, ca parte integrantă a reglementărilor care susțineau o asemenea situație.

Mai puțin ostilă, este binecunoscuta concepție a lui L. Althusier, care consideră că ideologia este o trăsătură permanentă a societății („Ideologia este eternă, exact ca și inconștientul”), liantul social care cimentează un sistem al dominației de clasă. Deși nota definitorie a ideologiei este *iluzia*, acest autor o consideră o etapă importantă a procesului de cunoaștere, și o definește drept sistem de reprezentări (imagini, mituri, idei, concepte...) înzestrate cu o existență și un rol istoric în sănul unei societăți date. Ideologia nu este un produs al mintii omenești, ea are o existență cvasimaterială, fiind capabilă să defnească ceea ce gândesc oamenii, întruchipându-se în societatea noastră în „aparatul ideologic de stat” (biserici, școli, sindicate). Prin ea se exprimă felul în care oamenii trăiesc relația dintre ei însăși și condițiile lor de existență, ceea ce presupune atât o relație reală, cât și una „imaginată” sau „trăită”. Mai mult decât reprezentare iluzorie a realității, ideologia îi apare lui Althusier, drept element indispensabil „vieții și respirației istorice”. În contrast cu înțelegerea ideologiei de către filosofia marxistă clasică, neomarxistul Althusier vede în aceasta chiar una din sursele, acestei din urmă filosofii: „Numai o lume ideologică și-ar fi putut imagina o societate fără ideologie, acceptând *ideea utopică* a unei lumi în care întreaga ideologie (nu doar una din formele sale istorice), ar dispărea...”².

Să mai amintim, fără a risca formularea vreunui punct de vedere referitor la natura ideologiei, doar două definiții care încearcă să se apropie de un concept echidistant (nesusceptibil de poziții partizane). M. Seliger (*Ideology and Politics*) crede că ideologia se referă la „orice set de credințe orientate spre acțiuni organizate într-un sistem coherent”, în timp ce Mc. Lellan recunoaște posibilitatea ca ideologia să fie un termen „iremediabil depreciat”, fără ca aceasta să ne îndreptătească să putem vorbi de „sfârșitul ideologiei” (dimpotrivă, implicarea noastră în ideologie este tocmai semnul că sfârșitul acesteia nu se întrevede niciodată).

Ideologia ar fi astfel „un aspect al tuturor sistemelor de semne și simboluri, în măsura în care ele sunt implicate într-o distribuție asimetrică a puterii și resurselor”³.

Irealitatea și falsitatea, coerența, criticismul, sunt caracteristici ideologice larg recunoscute și acceptate, ele trădează însă o relație privilegiată cu utopia. Într-un prim sens, orice ideologie este utopică, fiindcă vorbește despre *ceva ce nu există*, este doar proiecție într-un viitor configurat în funcție de interesul *particular*.

Falsitatea ideologiei este cauzată, la fel ca în cazul utopiei (nu de originile, structura sau funcțiile ei), ci de statutul său ontologic, și de tendința de a viza lucruri care pur și simplu nu există.